

JYX

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Ahvenjärvi, Kaisa; Kirstinä, Leena

Title: Miksi kirjallisuuden lukeminen on tärkeää?

Year: 2016

Version: Published version

Copyright: © 2016 Suomen puhe-luki-yhdistys FinRA

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Ahvenjärvi, K., & Kirstinä, L. (2016). Miksi kirjallisuuden lukeminen on tärkeää?. *Kielikukko*, 35(2), 2-5. <http://www.parnet.fi/~finra/Kielikukko/Kielikukko%20%202016%20netti.pdf>

» Kaisa Ahvenjärvi, tohtorikoulutettava.

Kuva: Marleena Mustonen.

» Leena Kirstinä, Kirjallisuuden professori emerita

Kuva: Matti Järvinen - Oma teos, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=8633574>

Miksi kirjallisuuden lukeminen on tärkeää?

Kaisa Ahvenjärvi ja Leena Kirstinä

Esseessään ”Oodi opsilille” opetusneuvos Pirjo Sinko (2004, 19) pohtii kirjallisuuden opetuksen pulmia kysyen, miksi ”monipuolinen kirjallisuuden tutustuminen ja omakohtainen lukemisharrastuksen laajeneminen ja syveneminen jäävät eri kouluasteilla monen oppilaan kohdalla kauniiksi toiveiksi siitä huolimatta, että opettajat pitävät niitä tärkeinä ja ne on kirjattu keskeisinä tavoitteina lähes kaikkien koulujen opetussuunnitelmiin”. Hän nostaa ykköstavoitteeksi omakohtaisen lukemisharrastuksen. Vastaus siihen, miksi on tärkeää lukea kauno- tai tietokirjallisuutta, olisi siis se, että kirjallisuudella on henkilökohtainen merkitys lukijalle. Mutta mikä on esteenä sellaisen muodostumiselle?

Eräällä kirjallisuuden pedagogian kurssilla muutama opiskelijat sanoivat suoraan, ettei kirjallisuus ole heille itselleen tärkeä asia. He kertoivat jopa hieman vierastavansa ajatusta kirjallisuuden opettamisesta. Tämän artikkelin otsikon kysymys vaatii siis aidosti pohdintaa ja perusteluja, koska myös tulevat äidinkielen ja kirjallisuuden opettajat, joiden luulisi pitävän kirjallisuutta ylipäänsä itseisarvona, saattavat kyseenalaistaa sen merkityksen. Sitä lukevana, opettavana ja tutkivana ihmisenä voi helposti unohtaa, kuinka vieraana ja etäisenä asiana esimerkiksi kaunokirjallisuus monille näyttäytyy.

Toisaalta vasta koulusta päässeet yliopisto-opiskelijat osaavat jo ensimmäisenä opiskeluvuotenaan

listata varsin laaja-alaisen tekstikäsitteilyn mukaisesti, miksi kirjallisuuden lukeminen on tärkeää: Se kuuluu yleissivistykseen, avartaa maailmankuvaa ja antaa tietoa niin omasta kuin muistakin kulttuureista. Kirjallisuus kehittää kielen tajuua, lukutaitoa ja omaa kirjallista ilmaisua. Se rikastaa mielikuvitusta, lisää empatiakykyä ja suvaitsevaisuutta, antaa elämyksiä ja auttaa ihmisenä kasvamisessa. Kirjallisuudesta on helppoa kulkea muiden oppiaineiden suuntaan, historiaan, yhteiskuntaoppiin, filosofiaan ja psykologiaan. Tarinan voima ja yksilön näkökulma avaavat eri oppiaineiden tietosisältöjä elämyksellisellä tavalla, tuovat ”lihaa ja verta” tiedon luurangon ympärille.

Lista on vaikuttava, mutta onko se vakuuttava? Mikä perustelu houkuttaa takapenkin heikon lukijan tarttumaan kirjaan?

Kohti henkilökohtaista lukuhaltua

Ehkä meidän on syytä hajottaa kulttuurisia pre-suppositioita, taustalla piilottelevia syitä, joilla perustellaan kirjallisuuden lukemisen välttämättömyyttä: Lukeminen on tärkeää, koska ilman sitä kirjailijat eivät saa elantoaan, kustantamot menevät konkurssiin ja kirjastoja suljetaan. Vain rakennettu kansallinen identiteetti katoaa ja kaikinainen barbaria lisääntyy. Yhteisöllisen vaikutuksen sijasta voimme kehittää ajatusta

lukevasta subjektista ja hänen suhteestaan kirjallisuuteen. Kulttuurinen ihanne on suurlukija, koska määrän uskotaan pitävän yllä instituutiota. Mutta kannattaisiko tyytyä kirjojen määrällisen ahmimisen sijasta lukemisen rakastamisen tavoitteeseen, olipa luettava minkälaista hyvänsä?

Amerikkalaisen kirjallisuuspedagogin Susan R. Hortonin mielestä lukutaitoa pidetään yleensä välineellisenä taitona. Sen avulla voi kohota asemiin yhteiskunnassa, ja lukeminen tekee ihmisistä humaanimpia tai ainakin ilmaisee ihmisyyttä. Lukutaito merkitsee aukkoa yksilön ja yhteisön merkityksen tuottamistapojen välillä: ne eivät ole koskaan identtisiä. Lukutaito on kyky, jonka avulla yksilö tiedostaa olevansa itsekin kulttuurin tuote, mikä auttaa ymmärtämään itseä ja muita. Horton peräänkuuluttaakin kirjallisuuden kriittistä opetusta, joka kyseenalaistaa kaikkien kulttuurissa olevien tekstien vakiintuneet luku- ja tulkintatavat ja johtaa laaja-alaiseen kulttuuriseen lukutaitoon. (Horton 1992, 136, 137, 144.) Tähän pitäisi lisätä vielä digitaalisen tekstiviidakon kriittisen tarkastelun taito, jota ilman lukija liikkuu kuin heikoilla jäillä.

Kirjallisuuden lukeminen tulee tärkeäksi, jos suhde luettuun on henkilökohtainen. Tarvitaan sisäistä motivaatiota. Omakohtaisuus, oman itsen löytäminen kirjoista, on oleellista erityisesti nuorelle lukijalle. Siihen tarvitaan tekstejä, jotka kiteyttävät merkityksellisiä, henkilökohtaisia tunnekokemuksia ja jotka toisaalta pystyvät ohjaamaan tunnemuistia rakentamaan suuntaan. Monet ovat kuitenkin todenneet saman pulman, jota kasvatustieteilijä Aino-Maija Lahtinen (2007, 168) kuvailee: ”Suurin käytännön ongelma on, miten löytää opiskelijaryhmälle teos, joka oli-

si sillä tavoin yhteensopiva lukijan kanssa, että se tarjoaisi mahdollisuuden osallistuvaan lukemiseen ja toisaalta toimisi kehitysvirikkeenä.” Nuoret lukijat kykenevät usein vain samastuvaan lukemiseen ja ovat siksi haluttomia tarkastelemaan omasta arvomaailmastaan poikkeavia tekstejä, vaikka kirjallisuus nimenomaan voisi auttaa vieraan kohtaamisessa. (Lahtinen 2007, 174.)

Toisaalta on realistista ajatella, että ”opetus ei voi pakottaa opiskelijaa käyttämään kirjallisuutta identiteetin rakentumisen tai itseymmärryksen välineenä, mutta voi silti tukea henkilökohtaisen kirjallisuussuhteen muodostumista” (Lahtinen 2007, 176–177). Parhaimmillaan nuori kokee sanataiteen väkevästi, kun kohdalle osuu sopiva teksti, Maija Vilkkumaata lainaten näin:

Ensimmäinen tajunnanräjäyttävä musiikkikokemukseni oli Dingon ”Levoton tuhkimo”, jonka kuulin radiosta 11-vuotiaana. Sen jälkeen mikään ei ollut kuin ennen: en ollut enää lapsi, vaan jotain muuta. Kappale näytti väläyksen maailmasta, jollaisen olin aavistanut olevan olemassa, mutta jota en vielä ollut nähnyt: suuresta, kaihoisasta, surullisesta, raadollisesta, sekavasta, sähisevästä, ihanasta. (Image 210, toukokuu 2014.)

Nuoruuden kokemuksina kirjat ja laulut kuvaavat kiehtovaa ja hieman kauhistuttavaa maailmaa: edessä olevaa Elämää ja Aikuisuutta. Tiedetään, että nuoret lukevat mielellään teoksia, joiden päähenkilöt ovat vähän vanhempia kuin he itse. Kirjallisuuden kautta nuori pääsee kurkistamaan siihen, mihin hän ei vielä ole ehtinyt tutustua. Kaikkea ei tarvitse itse kokea. Teksti voi olla minkäläinen

tahansa, kunhan sen lukeminen avartaa ja poistaa esteitä uusien tunteiden ja ajatusten tieltä.

Henkilökohtainen suhde kirjallisuuteen alkaa loruista jo paljon ennen alakoulua, ja siksi varhaiskasvatusta ei saisi päästää rappiolle. Lukeminen kasvattaa lapsen kielellistä pääomaa, ja kielessä elämää eletään. Melkein aina lukutaitoa on myyty kykynä hankkia tietoa, mutta perimmäisessä merkityksessä kysymys on syvemmästä eksistenssin hallinnasta. Utta peruskoulua varten laatimassaan *Aikamme aapisessa* (1968) runoilija Kirsi Kunnas määritteli lukemisen olemassaolon perustan luomiseksi kielen avulla. Lukemalla, ajattelemalla ja kuvittelemalla ihminen hahmottaa olemassaoloaan, rakentaa omaakuvansa ja motivoi suhdettaan toisiin sekä toimintaansa yhteisössä. (Kirstinä 2014, 253; Kunnas 1974, 2–3.)

Psykiatrian professori Simo Saarijärvi on tutkimuksissaan todennut, että joka kymmenes suomalainen on aleksityyminen. Aleksityymia tarkoittaa 'ei sanoja tunteille.' (Aaltonen 2014, 15.) Kirjallisuus kehittää lukijan tunneälyä, koska se sanoittaa tunnekokemuksia ja tekee niitä ymmärrettäväksi. Kirjallisuudella on valtava potentiaali eläytymiskyvyn kasvattamiseen. Se voi kasvattaa sietämään pettymyksiä ja kohtaamaan maailman, jossa kilpailua ja voittamista pidetään tärkeinä tavoitteina kaikilla mahdollisilla aloilla.

Lukkarinkoulusta diginatiiveihin

Kirjallisuuden ja lukemisen merkitystä on kuvattu fiktiossa paljon. Suomalaisen lukemiskulttuurin symboli on Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä*. Aluksi lukemisella ei ole suurta arvoa kenellekään Jukolan pojista. Lukutaidottomien veljesten

elämään vaikuttavat sadut ja legendat sekä enon kertomat tosielämän tapaukset, joista alkaa veljesten sosiaalistumisen tie lukutaitoon. Romaanin lopussa veljekset käyvät pappilassa suorittamassa tutkinnon rovastille, joka arvioi kaikkien poikien lukutaidon moitteettomaksi.

Kaikilla seitsemällä veljeksellä on riittävä, sanatarkka peruslukutaito. Tälle tasolle jää pysyvästi veljeksistä Tuomas, ahkera talonisäntä. Timonkaan lukutaito ei ole kaksinen, mutta hänelle on annettu laulamisen lahja: kaikki muistavat hänen laulunsa oravasta. Viidellä Jukolan pojista on monipuolisempi kirjallinen sivistys. Juhanilla on uudistava, subjektiivisia elämyksiä tuottava lukutaito. Hänestä on tullut kirjan mies, joka lukee sunnuntaisin *Utta testamenttia* omaksi virkistyksekseen. Simeonille lukeminen on elinehto, sillä ilman *Raamattua* hän ei pysyisi irti viinasta. Rovastin arviossa paras lukija Lauri ei harrasta kirjallisuutta, mutta hän lukee luonnon kirjaa. Jukolan veljeksistä vain Eeroa voi pitää modernin lukutaidon korkeimman tason haltijana. Lautamies Aapolla on kuitenkin lähes samantasoinen, yhteiskunnallisesti toimiva lukutaito.

Jukolan pojilla on kullakin omanlaisensa lukutaito, jota ei saanut aikaan lukkarinkoulu, vaan oma motivaatio. Erilaisia lukutaidon tasoja ja henkilökohtaisia lukemisen kulttuureita löytyy nykykoulustakin. On vastentahtoisesti koulussa annettuihin kirjoihin suhtautuvia lukijoita, jotka uppoutuvat keskittyneesti *Tekniikan maailmaan*. On lukijoita, jotka ahmivat *chick litiä* eli sinkkutyttökirjallisuutta, ja lukijoita, jotka saavat käänteentekeviä oivalluksia ja maailmankuvan rakennusaineiksi klasikoista ja muusta mahdollisesta lukemisestaan. Nuorten välillä on tietysti eroja, mutta murtumien

ohella on myös paljon jatkumoit. Esimerkkinä voisi mainita Potter-ilmion. Uusi kirjallisuudenlaji valloitti niin aktiiviset kuin passiivisetkin lukijat. (Kiilakoski & Ursin 2014, 100–101.)

Kun heterogeenisen joukon kanssa lähestytään kirjallisuutta ja sen merkityksiä, hyvä lähtökohdat ovat oppijoiden omat ajatukset luetusta tekstistä. Miten lukija reagoi spontaanisti, millainen on hänen tunnereaktionensa, ihastus vai viha? Miksi teksti on merkityksellinen tai merkitykseton? Mikä ärsyttää, ihastuttaa, koskettaa, jättää kylmäksi? Nuorten lukemisessa on hyväksyttävä erilaiset lukutavat ja tulkinnat. Kirjallisuudenopetuksessa pohditaan usein luetun pohjalta suuria ”totuuksia”. Silloin lukijoiden omasta elämästä lähtevät, egosentriset kommentit on otettava vakavasti, vaikka ne olisivat opettajalle jopa vastenmielisiä. Ikkunoita uudenaikaiseen elämään motivointiin ei saisi sulkea.

Tomi Kiilakosken ja Piia af Ursinin kanssa voi hyvin olla samaa mieltä siitä, ettei digiaikanaan ole syytä huoleen kirjan puolesta. ”Kaikissa nuorten lukemiseen kohdistuvissa huolissa ja toiveissa hullunkurisinta on, että niitä esittävät aikuiset, kuten vanhemmat, opettajat, tutkijat ja muut viisaammat, jotka Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksen mukaan lukevat keskimääräisesti vähemmän kuin kohteena oleva ikäpolvi.” (Kiilakoski & af Ursin 2014, 101.)

Näin puhuu diginatiivi itse: ”Mulle on sanottu, että en mä ikinä uskois, että sä luet, sä et oo yhtään sen näkönen. Mut jos mä lainaan kirjastosta kirjan, ja alan lukee, sit jos mä oon päässy siihen juttuun mukaan, sit mä voin kuvitella miltä se näyttää se tarina mun päässä. Mä uppoudun sii-

hen ihan täysin enkä mä pysty lopettaa. Sit mun on vaan pakko lukea. Se lukemisen tunne se on vaan niin kiva. Siin rauhottuu ja saa mieltii samalla.” (Kiilakoski & af Ursin 2014, 100.)

Nuoriin on helppo sijoittaa toiveita ja pelkoja, aikuisten fantasioiden heijastumia. Digitaalista nuoruutta elävien voidaan pelätä hylkäävän kirjat ja pahimmassa tapauksessa koko länsimaisen sivistyksen. Toisaalta heidän voidaan toivoa muokautuvan automaattisesti kriittisiksi lukijoiksi, jotka useiden tietolähteiden keskellä eläessään oppivat epäluuloisiksi ja luontaisesti eri lähteitä vertaileviksi kyseenalaistajiksi. Kumpikaan ei tapahdu itsestään.

Lähteet

- Aaltonen, H. 2014. Kun tunteilla ei ole sanoja. *Aurora* 2/2014, 14–16.
- Horton, S. R. 1992. Let's get "literate". Teoksessa M.-R. Kecht (toim.) *Pedagogy is politics. Literary theory and critical teaching*. Urbana & Chicago: Illinois UP, 132–152.
- Kiilakoski, T. ja Ursin af, P. 2014. ”Diginatiiveillako poikkeavat lukutavat?” Teoksessa T. Inkinen, M. Löytönen & A. Rutanen (toim.) *Kirja muuttuvassa tietoympäristössä*. Porvoo: Suomen Tietokirjailijat Oy, 89–101.
- Kirstinä, L. 2014. *Kirsi Kunnas – sateessa ja tuulessa*. Korjattu painos. Helsinki: WSOY.
- Kunnas, K. 1974. *Aikamme lukukirja 2a*. Opettajan opas toiseen, uudistettuun painokseen. Helsinki: WSOY.
- Lahtinen, A.-M. 2007. Kirjallisuus, ymmärtäminen ja opettajan tieto. Teoksessa S. Grünthal & E. Harjunen (toim.) *Näköaloja äidinkielen ja kirjallisuuteen*. Helsinki: SKS, 160–179.
- Sinko, P. 2004. Oodi opsille. Teoksessa A. Helttunen & T. Uusi-Hallila (toim.) *Matkalla kirjallisuuteen*. Helsinki: ÄOL, 17–22.